

**K** **franz**

Reiner Stach / Kafka / Rané roky

**K** **franz**

Reiner Stach / **Kafka** / Rané roky

*Pro Ursulu*



Překlad této knihy byl podpořen z prostředků Goethe-Institutu v Praze.  
Die Übersetzung dieses Werkes wurde vom Goethe-Institut in Prag gefördert.



Kniha vychází s finanční podporou hlavního města Prahy.



Kniha vychází za podpory Česko-německého fondu budoucnosti.  
Herausgegeben mit freundlicher Unterstützung des Deutsch-Tschechischen Zukunftsfonds.

*Přeložil Vratislav Slezák*

Originally published as: „Kafka – Die frühen Jahre“

© Argo, 2016

© S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 2014

Translation © Vratislav Slezák, 2016

ISBN 978-80-257-1992-3 (váz)

ISBN 978-80-257-2120-9 (e-kniha)

*Pro Ursulu*

## V Praze nic zvláštního

Think you heard this all before,  
Now you're gonna hear some more.  
Devo, *Going Under*

3. červenec 1883, vlídný letní den, jasno, vzduch v úzkých uličkách pražského Starého Města se jen chvílemi slabě pohne, už kolem poledne jsou rozžhavené, je třicet stupňů. Naštěstí není dusno; z těch několika mraků, které se objeví odpoledne, nic nehrozí, a tak se tisíce Pražanů těší na vlahý večer u piva a vína při dechovce v některém z bezpočtu zahradních lokálů. Dnes je úterý, kdy se koná zejména mnoho „koncertů vojenské hudby“, a v rozlehlé zahradní pivnici na Žofíně se zábava rozproudí už ve čtyři hodiny. To je doba pro turisty, studenty a drobné soukromníky, ostatní musejí totiž ještě několik hodin pracovat a není jim co závidět, lopotí se někde v krámě či v pisárně a vyjít si k muzice bohužel mohou až po západu slunce. I dopřát si divadelního představení závisí mnohdy na tom, bude-li šéf zrovna dobře naložen. Pro Čechy se dnes dává *Fedora*, nejnovější melodram úspěšného francouzského autora Victoriena Sardoua, a Němci se mohou pobavit ve Volkstheateru, na programu je Nestroyova hra *Chce mít svou švandu aneb Kupečtí mláďenci v hlavním městě*. A ti, pro něž je i toto příliš náročné, si mohou zajít na „fešnou Vídeňáčku“, slečnu Mirzsl Lehnerovou, která s dalšími „nově angažovanými uměleckými silami“ předvádí svůj „rozverný a veskrze slušný program“ na scéně „Wanda's Singspiel-Halle“. Z takové nabídky si téměř 160 000 obyvatel města může celkem dobře vybrat.

Praha v létě, Praha v míru, hodiny běží, burzovní kurzy slabě kolísají (ale tak se chovají už deset let), život jako by ochabl, v denících *Prager Tagblatt* a *Bohemia* dokonce chybějí obvyklé a náruživě hltané zprávy

o hochštaplerech, sebevražedkyních a upláchlých pokladnících. Na veřejné Občanské plovárně spadne do Vltavy malé dítě a zachrání ho třináctiletý hoch. To je jediné neštěstí, které tohoto 3. července stojí za zmínku. Mimo přirozená úmrtí ovšem, která jsou vytištěna tak drobnými písmeny, že je nutné se po nich přímo pít. V Hyberské ulici umře osmnáctidenní neduživý kojenec jménem Augustin a dvouletou Amálii skosí souchotiny. Jenže kdo chce něco takového vědět.

Přesto tento den vejde do análů města Prahy, a dokonce ze dvou důvodů, jednoho veřejně známého a jednoho prozatím skrytého. Město dnes zažije politický a mentální šok, informovaných je zatím jen málo, v kavárnách se však ta neuvěřitelná zpráva rychle rozšíří ještě dříve, než stačí zareagovat tisk. Právě se totiž konají volby do Českého zemského sněmu, nařídil je sám císař, a sice – to je na nich osudové – za zcela nových podmínek. Od doby, kdy existují parlamenty, mají volební právo pouze muži, kteří odevzdávají určitý minimální roční daňový příspěvek, a tento limit rakouská vláda nečekaně snížila na polovinu – s císařovým souhlasem a ke zděšení malé, zato směrodatné části obyvatelstva. Neboť jaké bude toto rozhodnutí mít důsledky, to si mohli spočítat na prstech i ti, kdo o politice neměli valné ponětí: víc oprávněných voličů, a tudíž víc Čechů. A přesně to se také dnes stalo, Češi v Zemském sněmu předstihli Němce, mají solidní většinu, poprvé a nejspíš napořád. Jenže kdo by se opovážil nové volební právo nějak napadnout? Vždyť i velkostatkáři hlasují většinou s Čechy, obchodní komory stejně tak, táhnou s nimi i četní majetní Židé. Němci v obchodní čtvrti kolem Staroměstského náměstí se chytají za hlavu: také jejich přímí sousedé, obyvatelé Josefova, starého pražského ghetta, volili většinou Čechy, a jako vrchol všeho vyšlo najevo, že rozhodující roli sehráli židovští řezníci, tedy lidé, kteří doposud ještě nikdy nesměli k volebním urnám...

O činnost Českého zemského sněmu se ovšem zajímá pouze malá část pražského obyvatelstva a nějaké povědomí o tom, jaké má tento sněm vlastně kompetence a jak ovlivňuje běžné německo-české soužití, mají i mezi příslušníky vzdělaného měšťanstva obou jazyků jen ti, kdo vytrvale čtou noviny. Pro Čechy je to však vítězství symbolické, dosud zdaleka nejdůležitější, to je jasné všem, a je tudíž „historické“. Stejně to

vidí i poražení. Jejich odezva je tlumená, německý tisk je zdrženlivý, nikdo nechce dráždit Čechy, je přece s nimi v těsném kontaktu ve všech částech města, a ovšem ani popouzet vlastní abonenty. Pouze vídeňská *Neue Freie Presse* si nebere servítky, ona si to může dovolit a káže podle vkusu liberálů, a ostatně je možné si ji v Praze všude přečíst. Z ní se čeští občané dovědí, že svou hloupou volbou riskují konec Západu. „Má to skutečně dojít až tam, že i Praha nenávratně zanikne ve slovanské záplavě?“ Ne a ještě jednou ne. „Byť ze zemského sněmu němečtí pražští poslanci zmizí, zůstane tu lid na náměstích a v ulicích, a nakonec nadejde den, který slovanské protireformaci učiní přítrž, a Praha se opět stane tím, čím byla, centrem humanistické německé kultury.“<sup>41</sup>

To je ovšem silný tabák, příliš silný i pro státní cenzuru ve Vídni, která vydání po několika dnech zkonfiskuje. Agresivní rétorika a šovinistické poštívání však prozrazují, jak správně byl epochální význam tohoto dne pochopen. Moc do svých rukou soustřeďovala vždy jen elita, ale od nynějška bude vládnout většina, k tomu ji legitimizuje poměr hlasů, který v Praze – což věru nelze zpochybnit – byl 4 : 1 ve prospěch Čechů. Co se stane, jestliže se tento většinový princip prosadí v celé monarchii? Čechům se posléze bude vytýkat, že byli nejslabším článkem řetězu a ten že se v jejich hlavním městě přesně 3. července 1883 zpřetrhal.

Zemětřesení v Českém zemském sněmu nezaznamenají zdaleka všichni Pražané. Skutečný život se odehrává jinde, a jestliže někomu umře malé dítě, Augustin či Amálie, pro toho veškerá politika na dlouhou dobu zcela ztratila význam. Stejně tak i pro ty, kdo dnes vítají novorozeně. I oni překračují práh epochy, prožívají rozbřesk nové doby, v níž už nebude návratu, a teplo nového človíčka zastíňuje celý svět kolem.

Právě to se dnes děje v jednom domě hned vedle kostela sv. Mikuláše na rohu Maiselovy a Kaprovy ulice, kde teprve deset měsíců žijí židovští manželé Kafkovi. Adresa to není zrovna dobrá, dům už zažil lepší časy, kdysi tu byla prelatura proslulého Strahovského kláštera, ale až na barokní fasádu zbylo z někdejší slávy pramálo. Už dávno budova slouží jako obyčejný obytný dům, okolí je naprosto nereprezentativní a málo vhodné k navazování nových kontaktů; z jedné strany kostel,

v němž od jisté doby koná své pochmurné bohoslužby ruská pravoslavná církev, z druhé vícero podezřelých brlohů, a dokonce bordelů, které málem už patří k Josefovu; čtvrté je to zanedbaná a má se zbourat, to prý je už hotová věc.

Rozumí se, že tu Kafkovi dlouho nezůstanou, ale prozatím musejí šetřit. Veškeré své jmění – to jest především věno paní Julie – vložili totiž do nově zřízeného krámu, do obchodu přízí a bavlnou, který čeká na zákazníky jen o pár kroků dál na severní straně Staroměstského náměstí. Výhradním vlastníkem je třicetiletý Hermann, ale jeho paní, o tři roky mladší, musí po celý den pracovat s ním, jinak obchod nedokáže přežít. Oběma zbývá pramálo času na sebe, odepřeli si i líbáanky, aby v Praze nepropásli žádnou šanci, a tak nepřichází zrovna vhod ani Juliino těhotenství, vždyť obchod je sotva etablovaný; nemluvě o tom, že nyní budou ke všemu ještě potřebovat kojnou a chůvu.

Jenže se narodí chlapec a v patriarchálně uspořádaném světě – a jiný Hermann a Julie neznají – znamená dítě mužského pohlaví garanta budoucnosti. Je to další článek generačního řetězce, který jednotlivce nese a vede a dává jeho konání teprve nadčasový smysl. Dosud Kafkovi věděli jen to, že se chtějí sociálně povznést, a nyní cítí, že tento cíl přesahuje jejich pozemskou existenci, a tak se stává nezvratným. Novorozeně je „dědic“, ještě než se mu podaří udělat první krůčky, a to nejenom v očích rodičů. I ve vztahu k příbuzným, k zaměstnancům a zákazníkům se společenské postavení Kafkových ze dne na den změnilo, je to něco jako povýšení, ba víc, neboť nový status je nezrušitelný – leda smrtí. Na to ovšem teď nikdo nemyslí, maličký je „útlé, ale zdravé dítě“, jak si o mnoho let později zapíše matka<sup>2</sup>, on přežije, bude dědicem, pro něj se budeme obětovat a kvůli němu už nyní patříme k tomu velikému celku. A proto se zcela naprosto sluší, ponese-li jméno našeho císaře. Ano, bude se jmenovat Franz.

Že to dopadne úplně jinak, než jak si to Kafkovi vysnili, bude svět vědět za sto let. Na jejich prvním společném domově bude viset pamětní deska, ale nebude připomínat úspěšného obchodníka, nýbrž spisovatele. Lineární sled generací, který rodinu neustále omlazuje a organicky ji ukotvuje ve světě, se ukáže stejně zranitelný i pomíjivý jako izolovaná existence individua. Takových sledů budou zpřetrhány

statisíce, a dokonce násilně vymazány ještě za života Kafkových rodičů. Avšak ono datum, 3. červenec 1883, který pro tolik Pražanů znamenal nezvratné vystřízlivění a pro Kafkovy den hrdosti a radosti – ono datum si získá význam nový a jiný.

I patron Kafkova jména, dvaapadesátiletý císař František Josef I., tráví tento den v povznesené náladě. Pobývá ve Štýrském Hradci a absoluuje obvyklý návštěvní program: mši v dómu, zahájení vlastivědné výstavy, prohlídku hasičské zbrojnice a vojenské nemocnice, přijetí deputací a společenské smetánky, dlouhé slavnostní hostiny. Čte si také přicházející depeše, mezi jinými i z Prahy, kde si Češi – jak se dalo předvídat – prosadili svou. Tu mrzutost však ihned zaplaší obyvatelstvo města, které pochoduje a provolává slávu, a císaře rozradostní a potěší i další povinnosti. Například u štýrských střelců, nejvěrnějších z věrných, na ‚zemské střelnici‘ vyzdobené vlajkami a květinami, císař tam není na návštěvě poprvé. Střelci svou horlivost trochu přehánějí a bez ustání střílejí na pozdrav, až se koně císařova kočáru začnou plašit, a tak musí František Josef pronést mocnářské slovo. Přijetí u střeleckého stanoviště je úchvatné, jsou tam i ženy v krojích a květiny mu předávají fešná děvčata. Střelci však nechtějí od nejvyššího pána slyšet jen blahovlnná slova, prosí, ať dnes sám ráčí přiložit ruku a zkusí na stanovišti vystřelit a tím zahájit celou střeleckou slavnost. Obřadně ho přivedou k připraveným puškám, diváci čekají bez dechu. Dvakrát zamíří na pohyblivý kotouč. Jednou zasáhne kruhy, je to „jednička“. Aby se to dovědělo celé město, zaznějí rány z moždířů, nato tisícihlavý dav propukne v jásot, který nebere konce.

# Představení začíná

Bůh vždy jedná en gros.  
Kierkegaard, *Stadier paa Livets Vei*

Staré centrum města Prahy je jeviště: rozlehlá scéna zabírající téměř jeden hektar, avšak učeněná a dostatečně přehledná, aby umožňovala pocit ohraničeného prostoru, jenž působí jako symbol a vyvolává povznesení. Areál se nazývá Staroměstské náměstí, ohnisko, v němž se zhutňují sociální energie celé oblasti.

Už v raném novověku se mezi měšťany považovalo za přední výsadu bydlet zde na „Rynku“. Praha sice do světového dění neměla už co mluvit a Čechy se staly hříčkou cizích dynastií, ale domovské náměstí zůstávalo předním jevištěm sociální reprezentace. Konaly se tam trhy, pod širým nebem se dohadovaly obchody, všichni pozorovali a byli pozorováni, a protože se tam nezřídka dala zaslechnout cizí nářečí a cizí jazyky, bylo tak postaráno o rušnost a velkolepost, což zakrývalo fakt, že město pozbylo významu. Pražané věděli, že jejich náměstí lemované skvostnými stavbami je v Evropě proslulé, a byli uvyklí vidět tu cestovatele, kteří přijeli až zdaleka, jen aby spatřili zázračné mohutné dílo, obrovský orloj na Staroměstské radnici. „Staré město Praha,“ líčil cestovní průvodce vytištěný uprostřed třicetileté války a hned v první větě upozorňující na tento ústřední bod, „leží na pravém břehu Vltavy v rovinaté části údolí a jest v něm k vidění množství skvostných staveb, mezi nimiž vyniká zejména radnice, jež má vysokou věž a při ní velice vynalézavé hodinové ústrojí, jakéž co do dovedného vyvedení a umění stěží dá se v celém světě nalézti...“<sup>41</sup> Když tento popis vyšel, byl orloj starý už přes dvě stě let a v oněch

pradávných časech, kdy se jeho metr dlouhé ukazatele daly do pohybu, byla Praha sídlem císaře.

V dějinách Prahy sloužilo Staroměstské náměstí nezřídka také jako sociální jeviště v doslovném smyslu. Přes náměstí procházela procesí, zaznívaly tam politické projevy, jak oslavné tirády, tak i nenávislné. Byly na něm postaveny pomníky, demonstrovalo se tam, proklamovalo i aklamovalo. Kdo v Praze převzal moc, představil se na náměstí – tak tomu bylo dokonce i ve 20. století, kdy vítální promenádní Václavské náměstí dávno na sebe strhlo lesk starého centra a degradovalo je na historickou pamětihodnost. Také počátek komunistické samovlády v únoru 1948 byl celebrován v kulisách Staroměstského náměstí – nápad to ovšem nijak šťastný nebyl, jak se záhy ukázalo. Pučisté tím totiž bolestně zasáhli nerv kolektivní paměti, do níž byla vryta daleko brutálnější inscenace, jež se konala před více než třemi sty lety a kterou dobře znal každý český gymnazista: Instalace nového režimu, usku-tečněná na Staroměstském náměstí s veřejným mučením, oprátkou a katovým mečem.

V noci na 21. června 1621 panovalo na Starém Městě pražském napětí plné strachu. Sotva kdo se dokázal pohroužit do spánku, lidé si špitali a společně se modlili, kontrolovali závory na dveřích a naslouchali, jak se venku ozývají válečnické zvuky prozrazující hrůzy chystané na příští den. Noví páni ve službách habsburské dynastie vyhlásili zákaz vycházení. Ulicemi procházely s pochodněmi a chřesticími železy stovky ozbrojenců, aby na místě ubily každého obyvatele, kterého se zmocní. Četné pochodně osvětlovaly i Staroměstské náměstí a lidi tam bydlicí po celé dlouhé hodiny děsily úderu kladiv tesařů, kteří přímo u radnice stavěli dva a půl metru vysoké jeviště o ploše asi tří set čtverečních metrů. „Krvavé lešení“ se tomuto jevišti říkalo, a jaké se tam za několik hodin mělo konat představení, bylo zděšeným obyvatelům Prahy důrazně ohlášeno už předem.

Riskovali povstání a prohráli. Šlo o vzpouru zároveň náboženskou i politickou, jíž se snažili vymanit z rostoucí dominance katolických Habsburků, o povstání českých stavů proti formujícímu se absolutismu. V tom, kam až takový odpor může zajít, nebyli šlechta, protestantské

duchovenstvo a měšťanstvo vůbec jednotní, avšak v květnu 1618 se pražští vůdci rozhodli, že za sebou zboří všechny mosty a vyprovokují otevřenou válku: Z okna Pražského hradu prostě vyhodili dva katolické místodržící a jejich písaře a poslali za nimi ještě pár kulek. Tomuto nikterak spontánnímu, nýbrž zinscenovanému násilnému činu se v celé Evropě posmívali jako lokální frašce (vždyť oběti navíc vyvázly jen se zraněními), jenže už příštího roku bylo jasné, že to české stavy a jejich spojenci na Moravě a ve Slezsku myslí vážně a otrásají základy evropských mocenských struktur: sesadili Habsburka Ferdinanda II. (jen několik dní předtím, než byl zvolen císařem) a místo něho na pražský trůn dosadili falckého kurfiřta, přesvědčeného kalvinistu a samozvaného „křížáka protestantismu“.

Nesmírně zmatené diplomatické a vojenské akce, které následovaly, jsou díky mnohonásobnému vědeckému zpracování značně zpopularizované a speciální odvětví historie je jimi dnes přehojně zásobeno. Ve vzpomínce veřejnosti zůstalo toto pražské vyhození z okna (právníci hovořili vznešeně o defenestraci) jako roznětka plošného požáru, jenž běsnil celá desetiletí, zpusťošil a vylidnil rozlehlé části střední Evropy a do kolektivní paměti se doslova vryl jako senzační porážka, kterou povstalci v rozhodujícím *showdown* utrpěli v listopadu 1620. Necelé dvě hodiny trvala bitva na Bílé hoře, na návrší vzdáleném pouhých několik kilometrů od středu Prahy, a skončila zničující porážkou špatně placených oddílů českých rebelů, překotným útekem kalvínského náhradního krále Fridricha Falckého (do pražských dějin vešel pod přezdívkou ‚zimní král‘) a naprostým triumfem Katolické ligy. Bitva na Bílé hoře byla – podle české tradice – počátkem třisetleté doby *temna*, tedy epochy katolických Habsburků, kteří si v Čechách nejen zajistili absolutní panství, ale současně ihned předvedli krvavé exemplum.

Ve skutečnosti to ani tak nebyla vojenská porážka interpretovaná později jako porobení národa, co vedlo k tomu, že mnoho dalších generací vyrůstalo v přesvědčení, že mají s ‚Vídni‘ otevřený účet; spíše to zavinila fatální strategie vítězů usilující co nejrozsáhlejším pokořením udusit jakékoli pomýšlení na případnou opětovnou rebelii. Ferdinandovi II. nestačilo, že vyvlastnil celou protestantskou šlechtu a vyhnal ji ze země včetně těch, kdo byli pouze v podezření z účasti – dokonce je

nutil, aby se sami přiznali a mohli tak uniknout katovi. Stejně tvrdě to postihlo nekatolické duchovní, neboť nový režim nijak nehodlal činit rozdíly mezi umírněnými luterány a radikálními kalvinisty, husity či novokřtěnci. Protestanti se zuřivě odvolávali na Majestát císaře Rudolfa II. vydaný před deseti lety a zaručující, že mohou svobodně praktikovat své náboženství, avšak Ferdinand II. listinu nejenže ignoroval, on ji vlastnoručně zničil včetně císařské pečeti. A nespokojil se s tím, že by původce povstání, kterých se zmocnil, potrestal podle práva a zákona, nýbrž zřídil v Praze výjimečný soud, který zcela pošlapal český právní řád a podléhal výlučně politickým pokynům z Vídně. Nakonec zbavil odsouzence všech práv a zinscenoval jejich smrt způsobem tak krutým, že i v početných nepolitických občanech, kteří o nějaká povstání vůbec nestáli a raději by se byli s novými pány nějak dohodli, vyvolal vůči Habsburkům nenávist, která přetrvala po celé generace.

Sedmadvacet na smrt odsouzených mužů, téměř všichni již šedovlasí a ponejvíc internovaní na Pražském hradě, bylo přivedeno ke Staroměstské radnici, aby tam byli pohotově přesně na začátek představení: tři z nich z panského stavu, sedm rytířů a sedmnáct měšťanů, z těch byl nejprominentnějším doktor Jan Jesenius (Jesenský), rektor pražské univerzity. Když se rozbřeslo, zjevilo se v ponuré okázalosti krvavé lešení, potažené černou látkou, a k místu podívané se opatrně dostavovali první čumilové. Kolem páté se z Hradu ozval výstřel z děla, znamení k prvnímu jednání. Z Vídně objednaní soudcové veřejného procesu zaujali místa, vedle nich nejzasloužilější katoličtí vojevůdci, mezi nimi Albrecht z Valdštejna. Na jeviště vystoupil lékařsky vyškolený kat Jan Mydlář – i jeho jméno přetrvalo – a za ním několik zakuklených pomocníků, kteří nesli naostřené meče. Nato byl jako první na lešení přiveden společensky nejvýše postavený odsouzenec, dvaapadesátiletý Jáchym Ondřej hrabě Šlik, jeden ze zodpovědných za pražskou defenestraci. Jezuitský duchovní, na jehož vtíravost si Šlik stěžoval už předchozího večera, učinil poslední pokus o náboženské obrácení, ale byl odmítnut. Zbytek vykonal kat, který hraběte proměnil v poničené, mrtvé maso dvěma údery meče: nejprve utál hlavu, poté pravou ruku. Pomocníci zabalili mrtvolu do sukna a odtáhli ji.

A tak šel jeden za druhým, téměř čtyři hodiny, s hrůznou jednotvárností. Dnes nám připadá zvláštní, že se ani jeden z dobových svědků, kteří referují o této podívané, nezmiňuje o nápadném protikladu mezi touto archaickou reží odehrávající se na východní straně Staroměstské radnice a oním velejemným, vyumělkovaným skvostným technickým dílem, orlojem, který se skvěl jen několik kroků odtud na jižní straně.<sup>2</sup> Rovněž se nedá odhadnout, kolik diváků sledovalo to krvavé počínání – mezi nimi byli četní příbuzní obětí –, a ještě méně je známo, zda dav reagoval spíše se smutkem či se vztekem. Bylo ovšem postaráno o to, aby se nikdo neopovážil trestní rituál rušit. Vždyť nešlo jen o toto město, inscenace měla šokovat i zbylé protivníky v celé Evropě. Jevišťe bylo dalekosáhle zabezpečeno kordonem ozbrojených jezdců a lancknechtů, kteří byli rozestavěni do válečnický působících čtverců. Ani hanlivé výkřiky, ani poslední slova odsouzenců neměla šanci prosadit se proti nesčertným bubeníkům, kteří byli rovněž rozestavěni po celém náměstí a každou chvíli, téměř nepřetržitě, působili ohlušující rachot. Jako by noví páni zacpali Pražanům ústa – ani vzlyk by ven nepronikl.

Tím však pokořování nekončilo, bylo předem promyšleno, aby se ten horor stupňoval a nikdo na něj hned tak nezapomněl. Obzvláště zle to stihlo nejvlivnějšího ze všech obžalovaných, humanisticky vzdělaného a politicky agilního lékaře Jesenia, kterému před stětím navíc vyřízli jazyk a mrtvolu pak ještě rozčtvrtili. Tři obžalovaní byli mučení delší dobu, neskončili na krvavém lešení, nýbrž se pohupovali na katových provazech a pozvolna dusili. Nakonec bylo dvanáct utatých hlav vsazeno na cimbuří staré císařské mostecké věže (opatření odkoukané od Angličanů). Na očích tam pražským měšťanům zůstaly plných deset let, a oni tak museli svým dětem vysvětlovat, co se událo. Konec poučení.

Že i zničující porážky mohou přispět k tomu, aby formovaly kolektivní sebechápání po celá dlouhá období, není historicky nic nového a hrálo ostatně významnou roli v dějinách židovství a moderního sionismu. Legendy o Židovi Šimonu ben Kosibovi (známému jako Bar Kochba, ‚Syn hvězdy‘), který roku 132 rozpoutal povstání proti římské okupační moci v Palestině, jsou toho výrazným příkladem. Třebaže celý podnik nakonec vyústil v katastrofu a stál život půl milionu Židů (i jeho